

HANNA WESOŁOWSKA-MIS
ARTUR JAZDON

Analiza wskaźników funkcjonowania Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu za lata 2002-2006, dla potrzeb projektu standaryzacji działań bibliotek naukowych w Polsce

1. Wstęp

Problematyka standardów bibliotecznych nie jest zagadnieniem nowym. Po raz pierwszy zagadnienia te w odniesieniu do bibliotek szkolnych, podjęło, już w 1918 r., Amerykańskie Stowarzyszenie Bibliotekarzy. Po II wojnie światowej kwestie standaryzacji funkcjonowania bibliotek publicznych i szkolnych pojawiają się w zachodnioeuropejskiej refleksji i praktyce bibliotecznej, co miało dodatni wpływ na rozwój bibliotekarstwa w tym obszarze. W efekcie IFLA opracowała i opublikowała kolejne wersje standardów, obowiązujących w bibliotekach szkolnych i publicznych.

Przystąpienie do Unii Europejskiej nakłada na Polskę obowiązek dostosowania norm i przepisów unijnych do warunków krajowych. W odniesieniu do bibliotekarstwa akademickiego, nie można mówić o implementacji norm unijnych, ponieważ de facto ich brak. Biblioteki naukowe mogą wykorzystać w procesach normalizacji wytyczne opracowane dla nich przez IFLA lub korzystać z wyników badań porównawczych prowadzonych w ramach programu Libecon 2000 - stanowiącego część programu Telematics Applications - do badań statystycznych, który gromadzi dane za pomocą elektronicznych ankiet. Zbierane informacje dotyczą użytkowników, wypożyczeń, zatrudnienia i kosztów funkcjonowania bibliotek narodowych, szkół wyższych i szkolnych. Można także próbować korzystać z doświadczeń innych państw, np. projektu BIX realizowanego w bibliotekach niemieckich.

W Polsce do tej pory nie przeprowadzono kompleksowych badań porównawczych w zakresie funkcjonowania bibliotek naukowych, a tym samym nie wypracowano wskaźników. Pierwsze próby w tym zakresie poczynił w latach 1998-2000 Zespół Roboczy Pracowników Bibliotek Technicznych, w ramach Programu TEMPUS JP. Obiecując

wyniki prac sprawiły, że badania objęły zasięgiem szerszy zespół środowiskowy, aktualnie działający jako Zespół ds. Standaryzacji, powołany przez Radę Wykonawczą Konferencji Dyrektorów Bibliotek Szkół Wyższych. Działa on w oparciu o zmodyfikowany komputerowy program do badań ankietowych, opracowany w 2002 roku wg projektu Lidii Derfert-Wolf. Obecnie posadowiony jest on na serwerze Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu i administrowany przez jej pracowników.

2. Badania ankietowe

Badania prowadzi się za pomocą uniwersalnego formularza elektronicznej ankiety <http://skk2.bu.amu.edu.pl/standaryzacja> dostosowanej dla różnych typów bibliotek naukowych. Pytania oraz wskaźniki w niej zawarte zostały w większości opracowane na podstawie norm PN-EN ISO 2789:2005 Informacja i Dokumentacja. Międzynarodowa statystyka biblioteczna oraz PN-ISO 11620:2006 Informacja i dokumentacja. Wskaźniki funkcjonalności bibliotek.

Przygotowano dwie wersje ankiety, jedną, dla bibliotek akademickich (państwowych i pozostałych), drugą, dla bibliotek publicznych i branżowych, którym nadano status bibliotek naukowych. Chęć udziału w badaniach w roku 2002 zgłosiło 17 bibliotek i corocznie liczba ta się zwiększa. W maju 2007 roku baza liczyła 88 zarejestrowanych bibliotek. Mimo podejmowanych działań promocyjnych przez Zespół ds. Standaryzacji, niektóre z zarejestrowanych bibliotek, ze szkodą dla siebie samych, nie podjęły czynnej współpracy. A przecież zgromadzenie szerokiego spektrum danych dotyczących funkcjonowania biblioteki zapewnia **przede wszystkim możliwość analizowania własnej jednostki**, a także umożliwia prowadzenie analizy porównawczej z innymi bibliotekami.

W okresie minionych pięciu lat, formularz ankiety, zgodnie z sugestiami współpracujących analizatorów, został udoskonalony. Dodano lub zmodyfikowano niektóre punkty, uszczegółowiono i rozbudowano przypisy oraz opracowano dodatkowe wskaźniki efektywnościowe i funkcjonalne. Ankieta dla bibliotek akademickich zawiera obecnie 67 pytań, do których załączono 83 przypisy, objaśniające sposoby podawania danych liczbowych, ankieta dla bibliotek publicznych i branżowych obejmuje 52 pytania i 69 przypisów. Różnice w ilości punktów wynikają z odmienności organizacyjnej poszczególnych typów bibliotek, oraz zróżnicowania użytkowników.

Formularz ankiety podzielony został na bloki tematyczne dotyczące pracowników, zbiorów bibliotecznych, budżetu, infrastruktury, udostępniania zbiorów, usług informacyjnych, dydaktyki, wydawnictw własnych i baz danych, wybranych wskaźników efektywności.

Poszczególne punkty ankiety zawierają wartości liczbowe częściowo wyrażone w procentach oraz informacje dotyczące zakresu zgromadzonych danych (tylko dla biblio-

teki głównej lub dla całej sieci bibliotek uczelnianych) i sposobów elektronicznego udostępniania zbiorów, które zaznacza się przy pomocy przycisków „TAK” lub „NIE”.

W punktach ankiety, w których analizator nie może podać wartości liczbowych, ze względu na brak danych dopuszcza się wprowadzanie znaku # (hash), który zapewnia pomijane pytania przy analizach zbiorczych.

Wypełniona ankieta jest zatwierdzona przez dyrektora biblioteki, a następnie przez administratora merytorycznego bazy. Jeżeli w ankiecie wystąpiły błędy arytmetyczne system automatycznie informuje o tym, wskazując punkty wymagające korekty. Po zatwierdzeniu administracyjnym ankiety, system automatycznie generuje wskaźniki, służące sporządzaniu analiz obejmujących dany rok, lub wybrany przedział czasowy.

Kompleksowe wyniki badań wszystkich nadesłanych przez biblioteki ankiet, opracowane są przez analizatora danych zbiorczych, reprezentującego Zespół ds. Standaryzacji i umieszczane na stronie domowej bazy w menu „Wyniki badań”.

3. Wskaźniki funkcjonowania

Podstawowy instrument analizy funkcjonowania instytucji stanowią wskaźniki, prezentujące określone zjawiska i mierzące zmiany w obrębie wyznaczonych obszarów badań. Wyznacza się je według kategorii i celów (problemów), a cechuje je dokładność, mierzalność, efektywność, ograniczenie w czasie oraz orientacja na określone działania.

Wskaźniki funkcjonalności pełnią rolę narzędzi oceny jakości i efektywności świadczonych usług oraz innych działań podejmowanych przez bibliotekę, a także zasobów przeznaczonych na ich realizację. Jednak naczelnym zadaniem wskaźników, wyznaczonych zgodnie z celami i zadaniami organizacji, jest umożliwienie dokonania samooceny biblioteki oraz porównania z innymi bibliotekami naukowymi.

4. Analiza wybranych wskaźników funkcjonowania Biblioteki Uniwersyteckiej i porównawcza ich wartości średnich, ze średnimi wartościami wskaźników w bibliotekach uniwersyteckich

Przeprowadzona analiza, oparta o wskazane powyżej wskaźniki przeliczeniowe, stanowi pierwszą próbę oceny funkcjonowania Biblioteki Uniwersyteckiej przy zastosowaniu omówionego narzędzia. W załączniku przedstawione zostały w kolejnych rubrykach: wartości liczbowe za poszczególne lata, wartość średnia dla lat 2002-2006 dla Biblioteki Uniwersyteckiej oraz wartość średnia dla bibliotek uniwersyteckich.

Analiza wskaźników przedstawiona została w dziewięciu tabelach tematycznych: zbiory biblioteczne (tab. 1), infrastruktura (tab. 2), udostępnianie (tab. 3), usługi informacyjne (tab. 4), dydaktyka i aktywność zawodowa (tab. 5), personel (tab. 6), budżet (tab. 7), wydatki biblioteki (tab. 8), opracowanie zbiorów (tab. 9).

Jak wspomniano, wartości wyliczone dla Biblioteki Uniwersyteckiej porównywano w analizie ze wskaźnikami wartości średnich dla bibliotek uniwersyteckich. Ogółem

przeanalizowano 26 ankiet, ale w związku z wprowadzaniem, w wyniku dyskusji, nowych punktów w formularzach i wyznaczeniem dodatkowych wskaźników, przeprowadzono dodatkowo analizę porównawczą za okres 2004-2006, w której badaniom poddano 16 ankiet bibliotek uniwersyteckich. Nie przeprowadzono analizy porównawczej z bibliotekami uczelni państwowych o charakterze technicznym, rolniczym, artystycznym i medycznym oraz z uczelniami prywatnymi. Próba ich przeprowadzenia nie przyniosła wyników reprezentatywnych. Uzyskać je będzie można dopiero przy porównywalnej ilości ankiet lub przy umożliwieniu porównania z wybranymi imiennie bibliotekami, a nie tylko ich typami. Realizacja tego ostatniego postulatu wymagałaby oczywiście zgody wszystkich zainteresowanych.

W dziesięciu badanych ankietach bibliotek uniwersyteckich podano dane dla biblioteki głównej i bibliotek sieci uczelnianych (ankietowa opcja do wyboru dla analizatora), w związku z czym wartości wskaźników tych bibliotek nie są w pełni porównywalne z wartościami wskaźników bibliotek, które podały dane tylko dla biblioteki głównej, co ma miejsce w przypadku Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu. Zasadnym wydaje się więc zgłoszenie postulatu o rozważenie możliwości analizowania danych między bibliotekami podającymi dane w różnych konfiguracjach.

Zbiory biblioteczne

Wartość wskaźnika, dotyczącego przyrostu książek w zbiorach w roku 2002, określono wartością zero, co nie jest równoznaczne z zerowym wpływem nabytków. Przeprowadzona w wymienionym roku selekcja dokumentów zwartych była równa wielkości nowych nabytków, co w efekcie wykazało przedstawioną wartość wskaźnika. Niemniej, z uwagi na utrzymywanie charakterystycznego dla naszej biblioteki wysokiego wskaźnika selekcji zbiorów głównych, średni przyrost książek w latach 2002-2006, w porównaniu z innymi bibliotekami uniwersyteckimi, uznać należy za zadawalający. Podobna sytuacja, związana z selekcją i wpływem nowych nabytków, dotyczy czasopism drukowanych w roku 2003, w którym zasób wzrósł o tylko o 72 woluminy, w porównaniu z rokiem 2006 (2059 wol.).

Przyrost czasopism drukowanych w latach 2002-2006 umieszcza Bibliotekę Uniwersytecką poniżej średniej bibliotek uniwersyteckich, co tłumaczy zmiana modelu budowy zasobu, zgodnie z którym rezygnuje się z prenumeraty wersji papierowych na rzecz elektronicznych.

Procent książek w wolnym dostępie w stosunku do całości zbiorów naszej biblioteki jest niższy od pozostałych. Wynika to z warunków lokalowych (tradycyjny gmach z wydzielonymi magazynami zamkniętymi), co umożliwia bezpośredni dostęp tylko do księgozbioru dydaktycznego (głównie podręczniki akademickie) i niewielkich zasobów księgozbiorów podręcznych czyteln. Stosunkowo „młode” biblioteki akademickie głów-

nie uczelni prywatnych mają znacznie mniejsze zbiory, do których - a w ich przypadku nie jest to specjalnie trudne - mogą zorganizować wolny dostęp. Stąd znacznie wyższy procent dokumentów udostępnianych bezpośrednio z półek. Podobnie sytuacja wygląda w tej części bibliotek szkół państwowych, które w ostatnich latach uzyskały nowe gmachy biblioteczne, dostosowane do organizacji zbiorów w tzw. wolnym dostępie.

Wysokie natomiast wskaźniki liczby woluminów przypadających na wydzielone kategorie użytkowników, tłumaczyć należy bogatym zasobem (2,7 mln. wol.). Stanowi to, jak sądzimy, ważny wyróżnik, wskazujący, że zasób nasz stanowi niezwykle wartościowe źródło, szczególnie przydatne w przypadku prowadzenia różnego rodzaju badań porównawczych, gdzie trzeba odwoływać się do literatury retrospektywnej.

Infrastruktura

Wśród danych z tej grupy godne uwagi są dwa wskaźniki: dotyczące liczby pracowników działalności podstawowej (bibliotekarze, dokumentaliści, pracownicy informatyki, magazynierzy) oraz liczby użytkowników przypadających na jedno stanowisko komputerowe. Widać wyraźnie, iż w roku 2006 całemu zespołowi zapewniono swobodne korzystanie z nowoczesnego narzędzia pracy, gdyż na jedno stanowisko komputerowe przypadał jeden pracownik działalności podstawowej. Dostrzec można także, jak każdego roku znacząco zwiększała się liczba stanowisk komputerowych dla użytkowników. W roku 2002 na jedno stanowisko przypadało 2.160, a w roku 2006 już tylko 969 użytkowników. Nie jest to jednak wielkość w pełni zadowalająca, ponieważ średnia liczba użytkowników na jedno stanowisko komputerowe w porównywanych bibliotekach wynosi 525. Inwestycje w zakresie komputeryzacji, w tym instalacje nowych stanowisk komputerowych, hamuje zbyt mały budżet. Liczba użytkowników, przypadających w naszej bibliotece na jedną stację roboczą z dostępem do internetu, jest - w porównaniu z polskimi bibliotekami uniwersyteckimi - o ponad połowę większa. By zmienić ten niekorzystny wskaźnik, zainstalowano sieć bezprzewodową, umożliwiającą użytkownikom korzystanie z internetu i elektronicznych źródeł za pośrednictwem własnych notebooków. To ostatnie stało się możliwe, dzięki wdrożeniu programu Hidden Automatic Navigator. Udogodnienia te zmniejszają zapotrzebowanie użytkowników na stacjonarne stanowiska komputerowe.

Poważnym problemem, z którym borykamy się od lat, jest wysoka liczba użytkowników, przypadająca na jedno miejsce w czytelnich. Wynika to ze specyfiki zabytkowego budynku i usytuowania w infrastrukturze miasta, które blokują jego rozbudowę i możliwość powiększenia powierzchni przeznaczonej na ten cel. Powierzchnia biblioteki przypadająca na jednego użytkownika zgodna jest natomiast z wyliczoną średnią.

Udostępnianie

Na uwagę zasługują wielkości dotyczące liczby wypożyczeń na jednego pracownika biblioteki i jednego zarejestrowanego czytelnika. W porównaniu z bibliotekami w kraju są to, szczególnie w pierwszym przypadku, wielkości znacząco mniejsze. Warto więc przypomnieć, że podane wartości dotyczą tylko wypożyczeń na zewnątrz. Analizując więc to zjawisko ponownie, musimy pamiętać o pewnej nieporównywalności suchych danych liczbowych, pozbawionych jakiegokolwiek komentarza. Udostępnianie określonego rodzaju dokumentów na zewnątrz zależy od przyjętego przez bibliotekę regulaminu. Niektóre biblioteki udostępniają dokumenty niemal z całego zasobu, bez względu na ich rodzaj czy nośnik. Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu znaczną ilość zgromadzonych dokumentów opatrzyła klauzulą: „tylko na miejscu”. Oprócz – co oczywiste – zbiorów specjalnych, klauzulą tą objęto książki wydane przed 1970 r, a także sporo najnowszych, przechowywanych tylko w jednym egzemplarzu. W roku 2006 wypożyczono na zewnątrz 234.401 woluminy oraz udostępniono na miejscu 270.977, z czego wynika, że na jednego pracownika biblioteki przypadają 3.145,64 woluminy, udostępnione na zewnątrz lub na miejscu. Liczba udostępnień na zewnątrz lub na miejscu na jednego zarejestrowanego czytelnika wynosi 11,47 wolumina i jest porównywalna z innymi analizowanymi bibliotekami. Wobec powyższego, słuszną wydaje się propozycja przeanalizowania sposobów obliczania wartości wskaźników dotyczących udostępnień i być może zaproponowania pewnych modyfikacji.

Widać jak wzrasta – wyrażony procentowo - wskaźnik zarejestrowanych użytkowników, zbliżając się do średniej krajowej. Ważny dla zarządzających uczelnią i biblioteką jest natomiast fakt przekraczania średniej krajowej pod względem ilości użytkowników obsługiwanych przez statystycznego pracownika biblioteki.

Usługi informacyjne

W zakresie usług informacyjnych Biblioteki Uniwersyteckiej nie przedstawiono pełnych danych za lata 2002-2006. Wskaźniki dotyczące liczby: sesji w bazach danych, ściągniętych dokumentów z czasopism elektronicznych i pełnotekstowych baz danych oraz logowań na biblioteczną stronę www na jednego użytkownika, opracowano tylko za lata 2004-2006. Powodem był brak odpowiedniego narzędzia do sporządzania statystyk rejestrujących działania internetowe użytkowników. Uniemożliwia to obecnie przeprowadzenie prawidłowej analizy. Funkcjonujący od końca 2006 roku, moduł statystyczny programu HAN (Hidden Automatic Navigator), zapewni właściwą statystykę w zakresie wykorzystania źródeł elektronicznych.

Niereprezentatywna, w stosunku do innych bibliotek uniwersyteckich, jest także liczba dostarczonych informacji na jednego użytkownika i na jednego pracownika biblioteki. Wynika to z różnic w sposobie liczenia tych usług. W Bibliotece Uniwersyteckiej

zaniechano przed laty dokładnego liczenia i podawania w sprawozdaniach wewnętrznych faktu świadczenia wielu drobnych usług, uważając za stratę czasu skupianie się na ich rejestracji, kosztem jakości obsługi użytkowników. Polska Norma PN-ISO 11620:2006 z roku 2006, dotycząca wskaźników funkcjonalności bibliotek, zaleca podawanie danych szacunkowych na podstawie próbkki badań z co najmniej jednego, typowego tygodnia i uogólnienie danych w skali całego roku. Dążąc do prawidłowego wypełniania ankiety, od roku 2007 zastosujemy tę metodę, zakładając, iż uzyskamy standaryzowane dane. Zakładamy, że stosowanie tych samych zasad, przez wszystkie, objęte badaniami biblioteki, pozwoli uzyskać wyniki, które później, bez ryzyka popełnienia błędu, będzie można porównywać.

Dydaktyka i aktywność zawodowa

W zakresie prowadzonej dydaktyki i aktywności zawodowej wskaźniki Biblioteki Uniwersyteckiej przedstawiają się w sposób podobny do analizowanych bibliotek. Godnym zauważenia jest najwyższy wskaźnik dotyczący liczby wyjazdów zagranicznych, a także publikacji przypadających na jednego pracownika działalności podstawowej. Wyższy od średniej krajowej jest także wskaźnik ilości godzin szkoleń realizowanych przez jednego pracownika biblioteki. Mamy świadomość, iż ulegać on będzie zmianie, gdyż od roku akademickiego 2007/08, zamierzamy prowadzić tego typu szkolenia, stosując wyłącznie elektroniczną formułę prowadzenia zajęć, łącznie z zaliczeniem. Ponieważ część bibliotek w kraju taką formę prowadzenia zajęć już prowadzi, stąd być może niższe wskaźniki. Wszystko wskazuje na to, że jest to pewna tendencja, która rychło obejmie kolejne biblioteki. Dlatego Zespół ds. Standaryzacji winien przemyśleć sposób ustalania wskaźnika w tym zakresie. Utrzymywanie dotychczasowych zasad sprawi, że uzyskane wyniki będą bądź to nieaktualne, bądź niewiarygodne.

Pracownicy

Parametry, charakteryzujące personel działalności podstawowej, informują o osiągnięciu najwyższego wskaźnika pracowników z wykształceniem wyższym nie bibliotekarskim. Średnia za okres minionych pięciu lat wynosi bowiem 40,2% (dla bibliotek akademickich 24,79%). Wynika to ze specyfiki biblioteki typu uniwersalnego posiadającej dodatkowo duży zasób zbiorów specjalnych. Pracownicy z wyższym wykształceniem niebibliotekarskim stanowią w większości zespół bibliotekarzy dziedzinowych, odpowiedzialnych za gromadzenia i opracowanie dokumentów z dziedzin wiedzy reprezentowanych w Uczelni oraz gromadzeniem i opracowaniem zbiorów specjalnych (ikonografia, rękopisy, muzykalia, stare druki, dokumenty życia społecznego, masonica). Sytuacja ta zmieni się w najbliższych latach w związku z koniecznością uzupełnienia kierunkowych studiów podyplomowych, co w jakiś sposób postawi pytanie o zasadność utrzymania tego wskaźnika.

Najmniej liczna jest grupa osób z wykształceniem wyższym zawodowym - licencjaty, inżynierowie - 2,93%. Pracownicy z licencjatem stanowią grupę osób, która podejmuje dalsze studia magisterskie, tak więc stanowią zespół „przejściowy”, który później zasila głównie zespół bibliotekarzy z wykształceniem bibliotekarskim. Komputeryzacja i ciągle implementowanie nowych technologii wymogły zatrudnienie informatyków z wykształceniem inżynierskim. Ich liczba jest stosunkowo niewielka w relacji z obsadą personalną w innych agendach, stąd niewielki ich procent w całym zespole pracowniczym z wykształceniem wyższym zawodowym, choć średnia dla naszej biblioteki jest wyższa od średniej krajowej, co należy odnotować z zadowoleniem.

Warto zauważyć, że liczba bibliotekarzy i dokumentalistów dyplomowanych wśród pracowników działalności podstawowej w roku 2006 wyniosła 20,88%, co plasuje Bibliotekę Uniwersytecką w Poznaniu na pierwszym miejscu wśród badanych bibliotek akademickich w Polsce. Podobną sytuację obserwujemy, analizując liczbę pracowników ze stopniem doktora (7,75%).

Ponownie, jako ważny, szczególnie dla władz uczelni, można uznać wskaźnik mówiący, iż znacznie poniżej średniej krajowej plasujemy się pod względem procentowego udziału liczby pracowników biblioteki w stosunku do ogólnej liczby pracowników uczelni (3,68% w stosunku do 4,79%). Badania wskazują również, że zatrudniamy stosunkowo dużą liczbę pracowników młodych, co rokuje dobrze jeśli chodzi o przyszłą zmianę pokoleniową.

Odsetek pracowników, zajmujących się informacją naukową w stosunku do ogólnej liczby pracowników wynosi 6,7% i jest mniejszy niż w innych bibliotekach akademickich. Wynik ten jest efektem przyjętej polityki podziału zadań w bibliotekach. Niektóre z badanych bibliotek dzielą zadania z zakresu usług informacyjnych na większą liczbę pracowników, w tym organizacyjnie nie związanych z działalnością oddziału informacji naukowej, uzyskując tym samym większe wskaźniki. W BU działa zespół osób zajmujących się usługami z zakresu informacji naukowej i jako taki odpowiada w pełni za prawidłową ich realizację. Zakładamy równocześnie, że informacji fachowych, bibliograficznych, faktograficznych itp. udzielają również pracownicy oddziału zbiorów specjalnych, czytelnicy czy bibliotekarze, pełniący rotacyjnie dyżury w katalogu. Nie znajdowało to dotąd odzwierciedlenia w ich sprawozdaniach, dotyczących wykonywanych prac. Zmiany organizacyjne, których wdrożenie zaplanowano na początek roku 2008, pozwolą poprawić sytuację w tym zakresie. Niższy wskaźnik określający liczbę pracowników zatrudnionych w udostępnianiu wynika zapewne ze wspomnianego już charakteru biblioteki, tj. zamkniętych magazynów i małej stosunkowo liczby czytelników i miejsc czytelniczych. To tłumaczy także, w dużej części, wyższy wskaźnik, określający grupę pracowników, zatrudnionych w innych działach, wielu spośród nich obsługuje również ma-

gazyny. Znajdziemy tu również rozbudowane zespoły mikrofilmowania, digitalizacji, konserwacji czy np. Wielkopolskiej Biblioteki Cyfrowej.

Można już na tym etapie sformułować pewne wnioski natury ogólnej. Ankieta i analiza porównawcza, skłaniają do wprowadzania pewnych zmian (w naszym przypadku będzie to dokładne liczenie określonych usług i wykonywanych prac), a także odnotowanie w sporządzonych sprawozdaniach, zadań, których dotychczas nie ujmowano, jako że nie były podstawowe dla danego stanowiska pracy. Stanowić to powinno dodatkową zachętę do podejmowania trudu corocznego wypełniania ankiety dla wszystkich zarządzających, gdyż jak widać, ich wnikliwa lektura i analiza, prowadzi do bardzo ciekawych wniosków.

Budżet

Najbardziej niezadowolający jest stały spadek wskaźnika procentowego udziału budżetu biblioteki w budżecie uczelni. Jeszcze kilka lat temu był jednym z wyższych w kraju, dziś wyliczony na 4,26%, jest niższy od średniej krajowej (4,34%). Największy roczny udział wpływów w całym budżecie BU przeznaczano na osobowy fundusz płac, średnio 52,17% (najwyższy wśród badanych bibliotek). Jest to wynikiem zarówno stosunkowo dużej liczby etatów, rozbudowanych w stosunku do innych bibliotek np. nie posiadających egzemplarza obowiązkowego, znacznych zapasów zasobów zabezpieczonych (generuje to 8 etatów) czy bogatych zbiorów specjalnych. Z drugiej strony wynika to także ze wskazanego wysokiego poziomu zatrudniania pracowników z wyższym wykształceniem, a więc tym samym o średnio wyższym uposażeniu. Warto jednak, analizując te dane, wskazać na pozytywne tendencje, tj. spadek udziału kosztów osobowych z 52,7% do 43,7% (niżej od średniej krajowej) i wzrost wysokości środków przeznaczanych na działalność bieżącą z 39,7% do 52% w końcu badanego okresu. Oczywiście, trudno nie odnotować tego z pewnym rozgoryczeniem, zmiany te dokonują się dlatego, że płace bibliotekarzy utrzymują się od dłuższego czasu na niezmiennym niskim poziomie.

Najniższe wartości wskaźników można zauważyć, analizując w sferze wpływów, dotacje celowe: granty, projekty, darowizny na działalność bieżącą i zadania specjalne oraz w wydatkach: zakup książek, sprzętu komputerowego i oprogramowania. To ostatnie przekłada się między innymi na dużą liczbę użytkowników przypadającą na jedno stanowisko komputerowe i stacje robocze z dostępem do internetu. Nakłada to na kierownictwo biblioteki obowiązek bardziej energicznych starań, na rzecz pozyskiwania środków pozabudżetowych, choć – w tym kontekście warto to podkreślić – wskaźnik środków wypracowanych samodzielnie, jest w naszej bibliotece wyższy niż średnia krajowa. Pewnego zastanowienia jednak wymaga kwestia, czy są one w wewnętrznych sprawozdaniach dekretowane zgodnie z wymogami formularza ankiety i czy części z nich nie należałoby przenieść do innych paragrafów.

Wydatki

Analiza tej części ankiety wymaga znajomości szczegółów związanych z polityką zarządzania. Trudno bowiem bez takiej wiedzy wyjaśnić rozbieżność między wyższym, niż przeciętny, wskaźnikiem, określającym wydatki na zakup materiałów bibliotecznych (inaczej mówiąc, całego zasobu), a niższym niż przeciętny, wskaźnikiem określającym zakup książek. Rozbieżność ta wynika po prostu z faktu, że znaczną część budżetu przeznaczamy na zakup czasopism elektronicznych i kolekcji e-booków.

Niższy od średniej krajowej jest wskaźnik, określający wydatki na zakup sprzętu komputerowego i oprogramowania. Częściowo, choć nie do końca, tłumaczyć to należy faktem funkcjonowania międzyuczelnianej Poznańskiej Fundacji Bibliotek Naukowych. Na jej utrzymanie uczelnia nasza przeznaczająca co roku określone kwoty, które nie są jednak uwzględniane w budżecie Biblioteki. Z tych środków m.in. pokrywana jest część wydatków na utrzymanie i rozwój oprogramowania, a także finansowane zakupy sprzętu, przekazywanego Bibliotece.

Opracowanie zbiorów

W dziedzinie opracowania dokumentów w BU, należy zwrócić uwagę na, zwiększającą się każdego roku liczbę zbiorów opracowanych komputerowo. Prace retrokonwersyjne i bieżące elektroniczne opracowanie dokumentów oraz procent opisów katalogowych pobieranych ze źródeł zewnętrznych owocują przyrostem zasobu opracowanego elektronicznie.

Procent zbiorów opracowanych komputerowo w relacji z ogólną liczbą zbiorów jest jednak mniejszy od wartości średniej w analizowanych bibliotekach. Wynika to z wielkości zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej. Inaczej bowiem przedstawia się opracowanie komputerowe zbiorów w bibliotekach o mniejszych zasobach lub nowo powstałych (biblioteki szkół wyższych niepaństwowych), w których nie ma potrzeby wielu działań retrokonwersyjnych, które od początku opracowywano elektronicznie lub w których nie ma trudnych, pracochłonnych do opracowania zbiorów specjalnych czy zasobów starszych.

Czas przysposobienia książek w Bibliotece Uniwersyteckiej, w porównaniu z grupą analizowanych bibliotek jest dłuższy i wynosi 90 dni od zakupu do udostępniania. Na dłuższy czas przysposobienia książek składają się także: obowiązek drugiego stopnia szczegółowości w opisach bibliograficznych oraz procedury walidacyjne rekordów bibliograficznych i haseł wzorcowych przejmowanych, ale przede wszystkim przesyłanych do Narodowego Uniwersalnego Katalogu Centralnego. Oczekiwanie na zatwierdzenia hasła często bardzo opóźnia prace, ale z uwagi na znaczenie wykonywanej pracy, nie chcemy z niej rezygnować, nawet jeśli miałyby to poprawić wskaźniki! Należy przy tym wskazać, iż podawany dotąd w analizach czas, wskazywał założony maksymalnie

okres przysposabiania dokumentów zwartych, łącznie z czasem przewidzianym na rozliczenia finansowe z kwesturą Uczelni. Faktyczny czas przysposobienia jest krótszy. Spostrzeżona rozbieżność wymusza na nas podjęcie takich działań, które pozwolą na wyliczenie wielkości zbliżonej do faktycznej. Wykonać to zamierzamy w oparciu o dokładne wyliczenie czasu upływającego od zakupu do udostępnienia losowo wybranej grupy książek, stanowiącej właściwą dla rocznego wpływu próbę statystyczną. Po raz kolejny, pojawia się tu problem dokładnego liczenia pewnych wielkości z uwagi na rozmiar i charakter prowadzonej działalności. Biblioteka Uniwersytecka rocznie wprowadza średnio do bazy danych informacje o 20-22 tys. woluminów druków zwartych, wśród których, obok polskich, są książki zagraniczne, część pochodzi z tzw. zasobu druków zabezpieczonych, część to poddawane retrokonwersji książki należące do Narodowego Zasobu Bibliotecznego, a więc szczególnie trudnych w opracowaniu, chociażby z uwagi na konieczność tworzenia haseł wzorcowych.

5. Zakończenie

Analiza wskaźników funkcjonowania Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu wskazuje na harmonijny przebieg realizowanych działań, z wyłączeniem wydatków, wynikających z wysokości, corocznie przyznawanego przez Uczelnię, budżetu na zakupy i działalność bieżącą. Występujące rozbieżności między wskaźnikami określającymi działalność Biblioteki Uniwersyteckiej, a podobnymi, pochodzącymi z innych – będących przedmiotem porównania bibliotek – wynikają w większości z różnic w sposobach podawania danych liczbowych. Należy wyrazić nadzieję, że zastosowanie przez wszystkich wspomnianej normy bibliotecznej, dotyczącej wskaźników, określających funkcjonowanie bibliotek, pozwoli zunifikować, a tym samym, ułatwić prowadzenie badań porównawczych.

Z żalem podkreślmy, że przeprowadzona analiza nie jest w pełni satysfakcjonująca z powodu zbyt małej ilości bibliotek czynnie uczestniczących w badaniach. Wyniki, które pozwolą bez zastrzeżeń i różnego rodzaju wątpliwości dokonywać porównań, otrzymamy wówczas, gdy badaniami obejmujemy więcej bibliotek. Dopiero wtedy pewne wskaźniki będzie można uznać za uniwersalne, choć – trzeba o tym pamiętać – ich ostateczne wypracowanie poprzedzać będą długoletnie badania porównawcze. Dziś można jednak stwierdzić, iż nie będzie możliwe przyjęcie standardów identycznych dla wszystkich typów i rodzajów bibliotek, ze względu na ich zróżnicowany charakter.

Dzięki wypracowaniu standardowych wskaźników biblioteki będą mogły ubiegać się u władz lokalnych lub państwowych o właściwe, wieloaspektowe zabezpieczenie w środki i materiały niezbędne dla efektywnego funkcjonowania, które zadowolą użytkowników i stanie się źródłem satysfakcji dla pracowników. Ankieta do badań nad funkcjonowaniem bibliotek naukowych w Polsce, jest w chwili obecnej najlepszym narzędziem

dziem, służącym analizom własnym instytucji oraz badaniom porównawczym, choć w niektórych miejscach, wymaga dalszych modyfikacji, które zapewnią jej jeszcze większą precyzję w zakresie prowadzonych analiz. Ufamy, że niniejsze opracowanie stanie się przyczynkiem do dalszych planów w tym zakresie.

[The following text is extremely faint and illegible due to low contrast and blurring. It appears to be a continuation of the article's main body or a list of references.]

Załącznik

Wskaźniki funkcjonowania Biblioteki Uniwersyteckiej za lata 2002-2006

Znak # brak danych

Znak * dane za lata 2004-2006

Znak** dane tylko za jeden rok (2005 lub 2006)

Tabela 1. Zbiory biblioteczne

	2002	2003	2004	2005	2006	Średnia dla BU	Średnia dla bibliotek uniwersyteckich
WSKAŹNIKI							
Liczba vol. (jedn. obliczeniowych) na 1 użytkownika	49,47	48,97	46,16	44,08	46,53	47,04	34,28
Liczba vol. (jedn. obliczeniowych) na 1 studenta	55,42	53,87	50,27	49,17	50,4	51,83	37,38
Liczba vol. (jedn. obliczeniowych) na 1 studenta (studia dzienne)	106,01	99,76	96,62	91,4	91,66	97,09	72,93
Liczba vol. książek na 1 użytkownika	28,28	28,03	26,55	25,32	26,73	26,98	21,33
Liczba vol. książek na 1 studenta	31,68	30,83	28,92	28,24	28,96	29,73	23,23
Liczba vol. książek na 1 studenta (studia dzienne)	60,61	57,1	55,58	52,5	52,67	55,69	45,40
Liczba vol. nowych nabytków (książki - zakup) na 1 użytkownika	0,12	0,18	0,16	0,18	0,12	0,15	0,24
Liczba vol. nowych nabytków (książki - zakup) na 1 studenta	0,14	0,19	0,17	0,20	0,13	0,17	0,26
Liczba vol. nowych nabytków (książki - zakup) na 1 studenta (studia dzienne)	0,26	0,36	0,33	0,37	0,23	0,31	0,50
Przyrost zbiorów (książki) w woluminach	0	21771	14527	5704	10734	10547,2	16675,69
Przyrost zbiorów (czasopisma drukowane) w woluminach	574	72	542	1151	2059	874,2	2212,69*
Przyrost zbiorów (zbiory specjalne) w jednostkach inwentarzowych	7659	3552	6232	6985	5325	5950,6	12833,69
Liczba vol. książek w wolnym dostępie jako procent ogólnej liczby vol. książek	6,76%	6,49%	7,35%	5,05%	7,9%	6,71%	11,52**%

Tabela 2. Infrastruktura

WSKAŹNIKI	2002		2003		2004		2005		2006		Średnia dla bibliotek uniwersyteckich
										Średnia dla BU	
Powierzchnia biblioteki przypadająca na 1 użytkownika (w m.kw.)	0,31		0,31		0,29		0,27		0,28		0,29
Powierzchnia biblioteki przypadająca na 1 studenta (w m.kw.)	0,35		0,34		0,31		0,3		0,3		0,31
Powierzchnia biblioteki przypadająca na 1 studenta (studia dzienne) (w m.kw.)	0,67		0,62		0,6		0,56		0,56		0,62
Liczba użytkowników na 1 miejsce w czytelniach	214,29		218,25		233,67		226,18		217,29		108,98
Liczba studentów na 1 miejsce w czytelniach	191,27		198,41		214,54		202,78		200,59		100,27
Liczba studentów (studia dzienne) na 1 miejsce w czytelniach	100		107,14		111,63		109,08		110,29		51,98
Liczba pracowników działalności podstawowej przypadająca na 1 stanowisko komputerowe	1,21		1,19		1,18		1,09		1		1,14*
Liczba użytkowników przypadająca na 1 stanowisko komputerowe	2160		2200		998,03		848,96		968,89		525,10*
Liczba użytkowników przypadająca na 1 stację roboczą z dostępem do internetu	#		#		5888,4		1169,32		1441,51		1288,05*

Tabela 3. Udostępianie

WSKAŹNIKI	2002	2003	2004	2005	2006	Średnia dla BU	Średnia dla bibliotek uniwersyteckich
	Zarejestrowani użytkownicy z własnej uczelni jako procent potencjalnych użytkowników	45,59%	44,56%	50,1%	53,74%	69,35%	52,67%
Liczba użytkowników przypadająca na 1 pracownika biblioteki	360	359,48	369,97	385,75	367,87	368,61	343,09
Liczba studentów przypadająca na 1 pracownika bibliotek	321,33	326,8	339,68	345,83	339,6	334,65	316,40
Liczba studentów (studia dzienne) przypadająca na 1 pracownika biblioteki	168	176,47	176,74	186,04	186,73	178,8	163,91
Liczba wypożyczeń na 1 pracownika biblioteki	921,41	1220,35	1206,22	1164,85	1458,99	1194,36	2407,41
Liczba wypożyczeń na 1 zarejestrowanego czytelnika	5,19	6,97	5,46	5,17	5,32	5,62	8,5
Liczba odwiedzin w czytelniach w przeliczeniu na 1 użytkownika	1,49	1,74	1,67	1,41	1,25	1,51	#
Liczba odwiedzin w czytelniach w przeliczeniu na 1 studenta	1,67	1,91	1,09	1,57	1,35	1,52	#
Liczba odwiedzin w czytelniach w przeliczeniu na 1 studenta (studia dzienne)	3,2	3,35	2,09	2,92	2,46	2,8	#
Liczba zrealizowanych zamówień na wypożyczenia międzybiblioteczne jako procent wszystkich zamówień	49,22%	50,18%	50,40%	48,37%	50,20%	49,67%	69,57%
Liczba zrealizowanych zamówień na wypożyczenia międzybiblioteczne jako procent wszystkich zamówień (dotyczy zamówień z zewnątrz)	41,02%	40,93%	41,22%	39,75%	40,91%	40,77%	65,66%

Tabela 4. Usługi informacyjne

WSKAŹNIKI	2002	2003	2004	2005	2006	Średnia dla BU	Średnia dla bibliotek uniwersyteckich
Liczba dostarczonych informacji na jednego użytkownika	0,02	0,02	0,03	0,01	0,03	0,02	0,79
Liczba dostarczonych informacji na jednego pracownika biblioteki	6,04	5,78	12,05	4,53	9,96	7,67	225,74
Liczba sesji w bazach danych na jednego użytkownika	#	#	0,51	0,49	1,3	0,76 *	1,08*
Liczba ściągniętych dokumentów z czasopism elektronicznych i pełnotekstowych baz danych na jednego użytkownika	#	#	2,04	0,99	0,91	1,31 *	2,18*
Liczba sesji internetowych na jednego użytkownika	#	#	#	0,52	#	0,52 **	2,83*
Liczba logowań na biblioteczną stronę www na jednego użytkownika	#	#	#	#	10,58	10,58 **	11,39*

Tabela 5. Dydaktyka i aktywność zawodowa

WSKAŹNIKI	2002	2003	2004	2005	2006	Średnia dla BU	Średnia dla bibliotek uniwersyteckich
Liczba godzin szkoleń (przysposobienie biblioteczne) na 1 pracownika biblioteki	3,35	3,57	4,0	3,61	1,64	3,23	1,98*
Liczba godzin przeznaczonych na szkolenia użytkowników (z wykluczeniem przysposobienia bibliotecznego) oraz inne zajęcia dydaktyczne na 1 pracownika	2,0	5,36	22,97	7,76	9,72	9,56	7,02*
Przeszkoleni użytkownicy jako procent ogólnej liczby użytkowników	10,18%	14,72%	10,92%	10,91%	11,84%	11,71%	15,02%*
Ogólna liczba publikacji pracowników biblioteki przypadająca na 1 pracownika działalności podstawowej	0,42	0,31	0,36	0,35	0,34	0,36	0,18*
Liczba wyjazdów zagranicznych na 1 pracownika działalności podstawowej	0,11	0,09	0,04	0,13	0,09	0,09	0,04*
Liczba udziałów w konferencjach na 1 pracownika działalności podstawowej	0,44	0,29	0,26	0,47	0,42	0,38	0,41*

Tabela 6. Pracownicy

WSKAŹNIKI		2002	2003	2004	2005	2006	Średnia dla BU	Średnia dla bibliotek uniwersyteckich
Liczba pracowników biblioteki jako procent ogólnej liczby pracowników Uczelni		3,26%	3,79%	3,99%	3,06%	4,32%	3,68%	4,79%
Pracownicy z wyższym wykształceniem bibliotekarskim (w tym podplomowe) jako procent ogólnej liczby pracowników działalności podstawowej		30,66%	28,1%	27,64%	27,39%	27,39%	28,24%	41,01%
Pracownicy z innym wyższym wykształceniem jako procent ogólnej liczby pracowników działalności podstawowej		36,76%	41,56%	40,31%	41,18%	41,18%	40,2%	33,98%
Pracownicy ze średnim wykształceniem jako procent ogólnej liczby pracowników działalności podstawowej		20,66%	18,63%	24,66%	25,52%	25,52%	23%	20,19%*
Pracownicy z wykształceniem wyższym zawodowym jako procent ogólnej liczby pracowników działalności podstawowej		2,66%	2,61%	3,14%	3,11%	3,11%	2,93%	2,42%*
Pracownicy z wykształceniem zawodowym lub podstawowym jako procent ogólnej liczby pracowników działalności podstawowej		9,33%	9,15%	4,24%	2,80%	2,88%	5,68%	2,39%*
Liczba bibliotekarzy dyplomowanych jako procent pracowników działalności podstawowej z wyższym wykształceniem		11,33%	12,41%	19,42%	18,15%	20,88%	16,44%	7,95%*
Liczba bibliotekarzy ze stopniem doktora jako procent pracowników działalności podstawowej z wyższym wykształceniem		#	#	7	7,25	9	7,75	5,73%*
Pracownicy w wieku do 30 lat jako procent ogólnej liczby pracowników działalności podstawowej		13,33%	15,03%	18,22%	23,34%	24,27%	18,84%	15,93%*
Pracownicy w wieku 31-40 lat jako procent ogólnej liczby pracowników działalności podstawowej		18%	17%	18,85%	19,91%	16,49%	18,05%	25,54%*

Tabela 6. cd.

WSKAŹNIKI		2002	2003	2004	2005	2006	Średnia dla BU	Średnia dla bibliotek uniwersyteckich
Pracownicy w wieku 41-50 lat jako procent ogólnej liczby pracowników działalnoci podstawowej		36,66%	35,29%	31,57%	30,5%	26,14%	32,03 %	28,33%*
Pracownicy w wieku powyżej 50 lat jako procent ogólnej liczby pracowników działalnoci podstawowej		32%	32,68%	31,36%	26,24%	33,09%	31,07 %	30,20%*
Pracownicy zatrudnieni w zakresie gromadzenia jako procent ogólnej liczby pracowników działalnoci podstawowej		12,66%	10,45%	13,19%	12,91%	12,92%	12,43 %	10,07%*
Pracownicy zatrudnieni w zakresie opracowania jako procent ogólnej liczby pracowników działalnoci podstawowej		20,66%	19,28%	20,11%	19,92%	18,67%	19,73 %	18,06%*
Pracownicy zatrudnieni w zakresie informacji naukowej jako procent ogólnej liczby pracowników działalnoci podstawowej		6,66%	5,88%	7,54%	7,47%	6,22%	6,75 %	8,94%*
Pracownicy zatrudnieni w zakresie udostępniania wraz z magazynami jako procent ogólnej liczby pracowników działalnoci podstawowej		34%	34,97%	38,64%	40,77%	39,06%	37,49 %	43,01%*
Pracownicy zatrudnieni w zakresie obsługi informatycznej jako procent ogólnej liczby pracowników działalnoci podstawowej		4,66%	4,57%	4,4%	4,98%	4,36%	4,95 %	3,93%*
Pracownicy zatrudnieni w pozostałych formach działalności jako procent ogólnej liczby pracowników działalnoci podstawowej		47,33%	24,84%	16,12%	13,95%	18,77%	24,20 %	15,99%*

Tabela 7. Budżet

WSKAŹNIKI		2002	2003	2004	2005	2006	Średnia dla BU	Średnia dla bibliotek uniwersyteckich
Budżet biblioteki jako procent budżetu Uczelni		5,5%	4,6%	4,2%	3,9%	3,1%	4,26 %	4,34%
Procentowy roczny udział wpływów w całym budżecie: fundusz przyznawany przez jednostkę nadrzędną na działalność bieżącą		39,7%	36,61%	40,3%	39,5%	52,06%	41,63 %	32,63%
Procentowy roczny udział wpływów w całym budżecie: osobowy fundusz płac		52,7%	57,12%	53,3%	54%	43,73%	52,17 %	45,44%
Procentowy roczny udział wpływów w całym budżecie: dotacje celowe, granty, projekty, darowizny na działalność bieżącą (stałe wydatki)		1,04%	1,08%	10,07%	0,9%	0,68%	0,95 %	6,46%
Procentowy roczny udział wpływów w całym budżecie: dotacje celowe, granty, projekty, darowizny na specjalne zadania w danym roku		2,25%	1,72%	1,72%	0%	0%	1,14 %	7,81%
Procentowy roczny udział wpływów w całym budżecie: środki finansowe wypracowane przez bibliotekę		2,5%	3,47%	2,3%	4,2%	2,99%	3,09 %	2,33%
Procentowy roczny udział wpływów w całym budżecie: inne		1,81%	0	1,31%	1,4%	0	0,9 %	5,33%

Tabela 8. Wydatki biblioteki

	2002	2003	2004	2005	2006	Średnia dla BU	Średnia dla bibliotek uniwersyteckich
WSKAŹNIKI							
Wydatki biblioteki na 1 użytkownika w PLN	187	164,8	171,2	178,86	191,21	178,61	186,30
Wydatki biblioteki na 1 studenta w PLN	225	180,4	190,3	198,19	207,12	200,20	203,99
Wydatki biblioteki na 1 studenta (studia dzienne) w PLN	398	334,1	365,7	390,67	389,63	375,62	395,05
Wydatki biblioteki na zakup materiałów bibliotecznych na 1 użytkownika w PLN	72	68,1	64,3	85,8	69,06	71,85	53,46
Wydatki biblioteki na zakup materiałów bibliotecznych na 1 studenta w PLN	79	74,7	71,5	95	75,22	79,08	57,68
Wydatki biblioteki na zakup materiałów bibliotecznych na 1 studenta (studia dzienne) w PLN	153	138,3	137,4	135,05	136,8	140,11	112,83
Wydatki na zakup książek na 1 użytkownika w PLN	11	9,7	11,8	10,13	9,53	10,43	13,14
Wydatki na zakup książek na 1 studenta w PLN	12	10,6	13,1	11,23	10,38	11,46	13,62
Wydatki na zakup książek na 1 studenta (studia dzienne) w PLN	23	19,6	25,1	20,85	18,88	21,49	26,85
Wydatki na sprzęt komputerowy i oprogramowanie na 1 użytkownika w PLN	#	#	1,4	0,28	2,37	1,35*	7,13*
Wydatki na sprzęt komputerowy i oprogramowanie na 1 studenta w PLN	#	#	1,52	0,31	2,58	1,47*	6,06*
Wydatki na sprzęt komputerowy i oprogramowanie na 1 studenta (studia dzienne) w PLN	#	#	2,93	0,59	4,7	2,74*	10,67*

